

Ieder voor zich en de gemeenschap aan duigen

Is het huidige kabinet uiteindelijk wel geïnteresseerd in de Nederlandse samenleving als gemeenschap? Marijke Linthorst vreest van niet. Als de overheid zelf handelt volgens het principe ‘pakken wat je pakken kunt’, dan rest de burger weinig anders dan dat voorbeeld te volgen.

MARIJKE LINTHORST

170 Een van de meest intrigerende televisieprogramma's die ik ken, is het Amerikaanse *Extreme Home Makeover*. Gezinnen die het moeilijk hebben kunnen zich melden bij een team van architecten, ontwerpers en interieurdeskundigen. Met behulp van commerciële bedrijven en heel veel vrijwilligers bouwen zij in één week een nieuw, compleet ingericht huis. Vaak wordt ook nog de hypotheek afgelost of wordt er een studiefonds gevormd voor de kinderen. Het programma draait om oorlogsveteranen, kinderen met een meervoudige handicap of weduwen die het hoofd nauwelijks boven water kunnen houden. Wat het programma fascinerend maakt is het contrast tussen het ontbreken van collectieve voorzieningen voor dit soort gevallen en de hartverwarmende inzet die de ‘community’, zoals de vrijwilligers door het *Extreme Home Makeover*-team worden genoemd, voor deze specifieke mensen levert. Kennelijk zien Amerikanen een buurt wel, maar hun land niet als een gemeenschap.

Binnen de sociaal-democratie vinden we het van belang onze samenleving als een gemeenschap te blijven zien. Mensen met een fysieke of

maatschappelijke handicap behoren in onze opvatting niet afhankelijk te zijn van de goedertierenheid van hun omgeving, maar moeten kunnen rekenen op de steun van het collectief. Dat uitgangspunt wordt (nog steeds) breed onderschreven. Toch kennen we ook in Nederland een onderscheidend mechanisme, vergelijkbaar met dat in de vs, dat bepaalt voor wie we wel en voor wie we niet iets over hebben. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar bij de opvattingen over de toekenningen van verblijfsvergunningen. Een groot deel van de Nederlandse bevolking vindt dat er een (zeer) restrictief beleid gevoerd moet worden op dit vlak. Maar het wordt een ander verhaal als de ‘vreemdeling’ een gezicht krijgt. Het Turkse kleermakersgezin Gümüs, het Afghaanse meisje Sahar en de Angolese Mauro konden op méér compassie rekenen dan de gemiddelde migrant.

WAT IS HET DAT ONS VERBINDT?

Verbinden is per definitie een uitsluitend proces. Je kunt je niet met iedereen verbonden voelen, althans niet in dezelfde mate. Er is sprake van cirkels. Voor de meeste mensen is het eigen gezin het meest nabij, daarna volgen vrienden, familie, collega's en buurtgenoten. Bij iedere

Over de auteur Marijke Linthorst is redacteur van s&d

cirkel neemt de bereidheid tot onbaatzuchtige opoffering iets af. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat mensen alleen iets over hebben voor degenen die hen na staan. Maar belangeloze inzet voor de 'niet nabije ander' is niet ongeclausuleerd. De meeste mensen willen het gevoel hebben dat de betrokkene zelf ook inzet toont. En het helpt als zij zich in diens positie kunnen verplaatsen. In de gevallen van Gümüs, Sahar en Mauro was de herkenning zo groot dat zij in een 'nabijere cirkel' terechtkwamen.

Uitvoerig is in de media gesproken over de vraag of individuele gevallen wel onderwerp van politiek debat moeten zijn, met name vanwege het risico op willekeur. Tegenover iedere Mauro staan tientallen anderen die toevallig niet de schijnwerper op zich gericht weten. Bovendien zouden migranten met een hoge aaibaarheidsfactor méér kans maken om toegelaten te worden dan anderen in vergelijkbare omstandigheden. Dat gevaar is zeker reëel, maar daar staat tegenover dat als de migrant geen gezicht krijgt de burger zich ook niet met hem kan identificeren. Op zijn minst moet, als wij het oordeel over individuele gevallen beleggen bij de overheid, de overheid haar burgers 'meenemen' in haar afwegingen. Dat gebeurt volstrekt onvoldoende.

Afgelopen september stelde Henri Beunders in de achtste Rob-lezing (van de Raad voor het openbaar bestuur) dat elites en bestuur in contact moeten staan met degenen in wier naam ze regeren. *De burger als bondgenoot* heette de lezing. Beunders stelt dat dit contact ook gevolgen moet hebben: 'Burgers moeten een relatie zien tussen hun inbreng en de uitkomst.' Hij concludeert dat daar bij de overheid geen sprake van is. Integendeel, bij de overheid is de afgelopen decennia 'de angst voor "de massa" het dominante gevoel geweest'. Tot op zekere hoogte is dat begrijpelijk. De meest waarschijnlijke uitkomst van de door Beunders beoogde inbreng van burgers in het immigratiedebat zou waarschijnlijk zijn dat de Mauro's mogen blijven en dat er geen Bulgaar meer in komt. EU-regels laten dat niet toe. Dat betekent echter niet dat de overheid het debat niet zou moeten

aangaan. Het kabinet zou met een overtuigend verhaal moeten komen waarom het aan de huidige beleidslijn vasthoudt, en welke maatregelen zij treft om ervoor te zorgen dat de immigratie niet alleen ten goede komt aan Nederlandse ondernemers, maar ook aan de samenleving als geheel. Uiteindelijk zullen Nederlandse ingezetenen en immigranten die zich hier blijvend vestigen, gezamenlijk de toekomst van Neder-

Als migranten geen gezicht krijgen kan de burger zich ook niet met hen identificeren

land vorm moeten geven. Immigratie kan alleen tot integratie leiden als er geïnvesteerd wordt in het gemeenschapsgevoel.

Welke gevolgen het niet-investeren in het gemeenschapsgevoel heeft, zien we nu bij de Europese Unie. De Europese Unie is ooit begonnen als een droom tot Europese verbondenheid. Voorkomen moest worden dat landen zich opnieuw tegen elkaar zouden keren. Gaandeweg is dit ideaal verworpen tot niets meer dan een Europese vrijhandelszone. En terwijl we met de invoering van de euro ons lot verbonden aan dat van andere landen, is er niet geïnvesteerd in een gevoel van lotsverbondenheid. Het enige verhaal dat de afgelopen decennia verteld is, is dat van de vele economische voordelen die de EU ons heeft gebracht. Dat wreekt zich nu. Burgers beoordelen de EU op de economische voor- of nadelen. De afnemende steun voor het oplossen van de eurocrisis laat zien dat er niet of nauwelijks sprake is van een Europees gemeenschapsgevoel. Voor zover er nog bereidheid is om de euro te redden is dat vanuit eigen belang en niet uit lotsverbondenheid met de Grieken, de Italianen en andere Europese volken.

Maar ook in het Nederlandse gemeenschapsgevoel zijn scheuren zichtbaar. *Nieuwsuur* van 8 november jl. bracht een reportage uit Schiedam. De Sociale Dienst roept

Marijke Linthorst *Ieder voor zich en de gemeenschap aan duigen*

jongeren met een bijstandsuitkering op voor een gesprek. Niet, zoals de bedoeling is van de Wet Werk en Bijstand, om te kijken wat de jongeren kunnen en hoe zij geholpen kunnen worden om weer aan de slag te komen, maar om hen te stimuleren een Wajong-uitkering aan te vragen. De Wajong is de Wet werk en arbeidsondersteuning jong gehandicapten. Niet dat deze jongeren gehandicapt zijn, dat zijn ze niet, maar de Wajong-uitkering wordt door het Rijk betaald. Per succesvol doorgesluisde jongere bespaart de gemeente € 15.500 per jaar. Dat de jongeren daarmee afgeschreven worden voor de arbeidsmarkt en dat wij collectief duurder uit zijn is voor de directeur van de Sociale Dienst kennelijk geen punt: de gemeente is goedkoper uit.

Minstens zo verontrustend is de reactie van staatssecretaris de Krom: er wordt gewerkt aan een wet waarin alle uitkeringen aan jongeren door de gemeente worden uitgekeerd zodat de 'perverse prikkels' zullen verdwijnen. Kennelijk wordt het gedrag als zodanig normaal — of op zijn minst onvermijdelijk — gevonden, dat alleen de negatieve consequenties moeten

De gemiddelde burger is lang niet zo egoïstisch als de overheid ons wil doen geloven

172

worden tegengegaan. De leidraad zou moeten zijn dat de overheid de burgers zoveel mogelijk stimuleert en waar nodig ondersteunt, op het niveau waar dat het beste kan. In plaats daarvan lijkt het motto nu te zijn om er als overheid zelf zo gunstig mogelijk uit te komen, ongeacht de consequenties voor burgers, andere overheden en het collectief.

Ik ben ervan overtuigd dat dit haaks staat op wat de meeste mensen van de overheid verwachten. De gemiddelde burger is lang niet zo egoïstisch als de overheid ons wil doen geloven.

Het probleem is alleen dat als de overheid zelf voorleeft om 'te pakken wat je pakken kunt' er voor de burger weinig anders overblijft dan hetzelfde te doen. Daarmee dreigen we in een samenleving terecht te komen van ieder voor zich, waarbij niemand zich meer verantwoordelijk voelt voor het collectieve en immateriële belang.

ECONOMISCH DENKEN BOVEN GEMEENSCHAPSDENKEN

Veel van de beleidsmaatregelen van het huidige kabinet zijn teruggebracht tot de vraag wat zij financieel opleveren. Nog maar enkele decennia geleden was de opvatting gemeengoed dat de economie dienstbaar was aan het ontwikkelen van een beschaafde samenleving, waarin mensen zo goed mogelijk tot hun recht zouden kunnen komen. We betaalden premies en belastingen om collectief zaken als onderwijs, gezondheidszorg en thuiszorg te financieren.

Tegenwoordig lijkt de verhouding omgedraaid: de kwaliteit van de samenleving is ondergeschikt aan de economie. Gezondheidszorg wordt vooral gezien als een kostenpost, onderwijs als een investering in jezelf en de thuiszorg is geminimaliseerd tot schoonmaakzorg. Aanbesteders van thuiszorg komen weg met een salarisverlaging voor hun medewerkers omdat het takenpakket lichter is geworden: de signalerende functie van thuiszorgmedewerkers is geschrapt. Dat betekent dat niet meer gekeken mag worden of ouderen nog in staat zijn goed voor zichzelf te zorgen of om op te merken dat zij vereenzamen.

Bij de nadruk op de vraag wat maatregelen bijdragen aan de economie dringt zich steeds sterker de vraag op aan wie die bijdrage ten goede komt (en wie de lasten dragen). Veel Nederlandse ondernemers maken graag gebruik van met name Oost-Europese arbeidskrachten: zij werken hard tegen relatief lage kosten. Daar zijn echter twee nadelen aan verbonden. Op de eerste plaats worden de maatschappelijke kosten die aan de inzet van deze arbeidskrach-

ten zijn verbonden, zoals taalklassen voor de kinderen, afgewenteld op de samenleving. Op de tweede plaats komen hierdoor de lonen van Nederlandse werknemers onder druk te staan. Het is niet alleen begrijpelijk, het is ook terecht dat Nederlandse werknemers zich daar zorgen over maken. Ook hierover zou de overheid het debat moeten aangaan. We moeten constateren dat overheden dat op steeds meer terreinen niet durven te doen.

Het definitieve verdrag van Lissabon werd in Nederland niet meer aan de bevolking voorgelegd. In EU-kringen werd het hoofd van Papandreou praktisch afgehakt toen hij het waagde te opperen het besluit over de toekomst van Griekenland aan de bevolking voor te leggen. Het motto lijkt te zijn dat ingewikkelde kwesties maar beter niet aan de burgers worden voorgelegd, omdat zij wellicht de verkeerde keuzes zouden maken. Maar wat is een verkeerde keuze en wie bepaalt dat? En hoe en door wie wordt dat besluit dan wel genomen? Kabinetten kunnen lang weggomen met ondoorzichtige besluitvorming waarover geen verantwoording wordt afgelegd. In de NRC van 22 november 2011 geeft Jelle Visser daar een fraai staaltje van weer. Hij stelt dat de toestroom van Oost-Europese arbeidskrachten mede ten doel had de arbeidsmarkt te flexibiliseren. 'De politiek heeft bewust opzij gekeken. Doordat het niet lukte het ontslagrecht te versoepelen, zochten

diverse regeringen naar andere manieren om de arbeidsmarkt flexibeler te maken.'

Het lijkt erop dat het huidige kabinet uiteindelijk niet geïnteresseerd is in de Nederlandse samenleving als gemeenschap. Als dat wel het geval zou zijn, zou in de Schiedamse situatie een stevig gesprek met de gemeente op zijn plaats zijn geweest, waarin de staatssecretaris duidelijk had gemaakt dat we in Nederland zo niet met elkaar omgaan. (En in de thuiszorg dat we zo niet met kwetsbare mensen omgaan.) Nu verschuilt het kabinet zich achter de markt en beperkt het zich tot het wegnemen van 'perverse prikkels'. Een moreel appèl ontbreekt. Daarmee zet het kabinet de samenleving als gemeenschap op het spel.

De mens is een gemeenschapsdier. Door de gemeenschap, of het nu de EU of de natiestaat is, terug te brengen tot een economische vrij-handelszone wordt het fundament onder ons bestaan weggehaald. Niet alleen het fundament onder de samenleving, maar ook onder de democratie. Regeringen staan in dienst van hun bevolking. Dat betekent dat besluiten moeten kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak, en dat de burgers zich dus weer betrokken moeten voelen bij de besluitvorming, hoe lastig regeringen dat ook vinden. Want het permanent buitensluiten van de burgers is uiteindelijk geen levensvatbare optie. Dan komt de onvrede op een andere manier tot uiting.